

1. Sisvege

RAGNILD NILSSONSTE, ULF MÖRKESTAMESTE JIH STEFAN
DALBERGESTE

Dah göökte minngemes boelkhk libie internasjonaaale daltesinie vihtesjamme aalkoealmetji reaktah bæjhkohtamme, mij lea FN:n “*Deklaration om urfolks rättigheter*” jaepien 2007 diedtesovveme. Jijnjh stielline daate evtiedimmie resultaate politihkeles mobiliseringeste dovne lokaalen, regionaalen jih internasjonaaale 1970 raejeste orreme jih saemieh nordisken laantine leah joekoen aktijve daennie mobilisingesne orreme (vuartesjh Anaya 2009, Minde 2203, Shafir jih Bryske 2006). Aalkoealmetjedeklarasjovne aalkoealmetji reaktah jijtjh nænnoestidh diedtesávva. Daejnie reaktine jijtjh áadtjoeh politihkeles veeljedh jih ekonomije, sosiaale jih kultuvreles evtiedimmie goeredh. Aalkoealmetjh aaj reaktam dajvese jih vierhtieh utnieh maam lin tradisjonelle eakadamme, átneme jallh nuhtjeme jallh áadtjeme (FN 2007, Art 3 jih 26). Annje aalkoealmetji reaktide digkiedieh jih gihtjeh, jih díhte internasjonaaale reakta ij leah aelhkies guarkedh guktie lierehtimmesne jallh guktie dam nuhtjedh (Quane 2011; Xanthaki 2007; Åhren 2016). Jaepien 2006 Sveerjen reereme saemide bæjhkohti dah leah almetjh mah áadtjoeh jijtjh nænnoestidh jih dan gaavhtan Sveerje jih 143 jeatjah laanth nænnoestin FN:n generaldæehkie edtji aalkoealmetjedeklarasjovnem nænnoestidh. Gærjan aalkoetsiehkje lea saemiej reaktah jijtjh nænnoestidh juktie lin aalkoealmetjidie internasjonaaalemes-, Sveerjesne jih internasjonaaalen reaktine bæjhkohtamme.

Saemiedigkie lea daan biejjien akte folkvald orgaane mij edtja saemide vaarjelidh jih lierehtimmesne saemiej reaktam jijtjh nænnoestidh Sveerjesne. Fierhten demokratiesne daerpies maahtoem jijtjen siebriedahken bijre utnedh jih maahtoem dej lihtsegi bijre jih dej politihkeles institusjovni bijre. Maahtoe almetji politihkeles vääjnoej bijre jih guktie dæemiedieh lea vihkeles tsiehkje dejtje demokratijen institusjovnade guarkedh jih evtiedidh (Vuartesjh Berelson et.al 1954; Thomassen jih Schmitt 1996; Bingham Powell 2000; Thomassen 2005). Menh aaj maahtoe guktie dah institusjovnh veeljidie dijpieh, mij joekoen tjielke daennie gærjesne sjædta. Suehpeden 19-n biejjien 2013 lij díhte govhtede Saemiedigkieveeljeme mij jaepien

1993 rihpesovvi, jih seamma aejkien voestemes veeljjjegiehtjedimmiem h  ltesovvi. Giehtjedimmiem vihkielommes tsiehkies leah kririeveeljeme, attitydh jih v  jnoeh joekehth aamhtesegyhtjelassine, jih magkeres rolle meedije veeljemisnie   tna. Daan raajan Saemiedigkie dihte aajne almetjeveeljeme orgaane Sveerjen raedtesne mij idtji systematihkeles giehtjedamme jih veeljjjegiehtjedimmieste joekehteteme. R  jheveeljeme jaepien 1956 lij dihte Sveerjen voestemes veeljjjegiehtjedimmiem jih dan m  nngan j  jnjh veeljjjegiehtjedimmiem orreme dej nasjonaale veeljemi, veeljemisnie jih Europa-parlamentine ektine orreme (Oscarsson jih Holmberg 2013).

Dotkeme f  atese guktie dihte saemien veeljjjed  ehkie jih dihte veeljemeorgaane, l  jhkan mejtie Rolf S  ljin lij jaepien 1960 taalen veeljjjegiehtjedimmiem giehtjedi, seamma aejkien b  atsoesaemide gihtji gosse veeljeme t  eltide jih r  jhebiejjien (S  ljin 2002). Gosse Sveerjen Saemiedigkiem aerebe giehtjedamme dle fokuse dej institusjovneles konstruksjovnesne orreme (Vuartesjh Lawrence jih M  rkenstam 2012, 2016; Vasara-Hammare 2002, 2003) jallh guktie mohtedidh (Vuartesjh Hocking 2005; Josefsen, M  rkenstam jih Saglie 2015; Josefsen, M  rkenstam jih Nilsson 2016; Robbins 2011, 2015; Stepien, Petr  tei jih Koivoruova 2016). Dannasinie lea daate veeljjjegiehtjedimmiem dihte voestes Sveerjen bielesne. Jarngesne dihte saemien veeljjjed  ehkie, menh aaj dah politihkeles kririeh jih meedije. Daate veeljjjegiehtjedimmiem lea prosjekten   ejviebarkoe mij mohtede guktie Saemiedigkie jih funksjovne dennie saemien siebriedahkine N  rjen- jih Sveerjen bieline. Prosjekten aalkoetsiehkies lij dihte veeljjjegiehtjedimmiem mij lij gosse N  rjen Saemiedigkie veeljemem vuartasjin jaepien 2009 (Josefsen jih Saglie 2011). Dihte resultaate maam   adtjoejin gosse dejtie g  kte saemiedigkieveeljemidie jaepien 2013 mohtedin, g  rjine b  ata g  ren 2017.

Daennie kapihtelisnie edtjebe dam j  tjehke veeljjjegiehtjedimmiem tjaeledh jih mijjies edtjebe dejtie vihkielommes resultaatide bihkedidh maam mijjies utnebe.

2013 jaepien veeljjjegiehtjedimmiem

Guhkiem lea dihte systematihkeles empirihkeles   hpehtimmiem veeljjjistie jih kririeh statsvetenskapen   ejviebarkoe orreme (Vuartesjh Campbell et al 1960). Veeljjjegiehtjedimmesne 53 gyhtjelassh, jih dejtie   orneme guktie dah resultaath meehi dejnie veeljjjegiehtjedimmiem mohtedidh saemiedigkieveeljeminiem N  rjesne

2009 jih 2013 dorjesovvi, aalkoetsiehkine guktie maahta mohtedidh dej veeljijegihjtjedimmiej gujmie mah leah Sveerjesne. Saemiedigkien veeljememoenehtse lea referansedåehkine daennie barkosne orreme. Gihtjedimmide päästine sedtesovvi jih aaj webben- jih SMS:n tjirrh mojtsoovvin.¹

Gyhtjelasij ulmie lij man jijnjesh veeljemisnie jih krirrieveeljeme jih aaj magkerh åssjalommesh jih guktie dæmiedieh joekehth aamhtesinie. Meedijekonsumentsjovne jih politihkeles bievnes, institusjovneles jearsoes gyhtjelasij æjviediedte aaj tsiehkies maam giehtjesovvi, seamma aejkien aaj goh socio-ekonomijen gyhtjelassh.² Veeljijegihjtjedimmiem 5000 saemide sedtesovvi Sveerjen bielesne mah reaktam utnieh gielem vedtedh. Saemiedigkien gieleslæstoem jaepeste 2013 nuhtjesovvi. Saemiedigkine raeriestamme. 8327 almetjh goerehtamme. Åvtelen daejnie ööhpehtimmine eelkimh, dle gyhtjelassehammojde, jih dejtie vaestiedasside regionaale etihkepryöveme- moenehtsistie Göteborgesne pryövesovvi.³ Enkätfabrihke dam barkoem darjoji – gyhtjelaside tjåanghkan beejin jj (jih jijnjebe) maam Göteborgen universiteete dongkesovvi. Daejnie gyhtjelassebarkoe suehpeden asken raejeste golken asken raajan. 53,8 % vaestiedin, maam mijjiesh utnebe hijven resultaate. Jis Nöörjine mohtedibie, dle 15,7 % vaestiedin jaepien 2009 jih 28,5% jaepien 2013.⁴ Dennie veeljijegihjtjedimmesne mij lij jaepien 2014 Sveerjesne, seamma aejkien goh rijnkeveeljeme jih veeljeme Europa-parlamentese dle 51,4 respektijve 55,8 % vaestiedamme.⁵

Gyhtjelaside päästine sedtesovvin guktie aerebe jahteme. Fierhten aejkien seedtimh, dle nuepiem utnin gaskeviermesne vaestiedidh jih njielje gieline, luvliesaemiengiesne, noerhtesaemiengiesne, åarjelsaemiengiesne jih daaroen giesne. Gosse gyhtjelaside päästine seedtimh dle aktem goerehtimmiem daaroengiesne jih aktem saemiengiesne. Mijjiesh Saemiendigkien päästenummerh nuhtjeme gosse goerehtimmide sedteme. Gosse ij naan tjielke gielekriensh gååvnesh

---

¹ Tjielkehkäbpoe bihkedimmie veeljijegihjtjedimmeste, Vuartesjh Appendix 1.

² Goerehtimmie daaroen giesne, Appendix 2.

³ Syökeme etihkepryövemistie voerhtjen 14 –n biejjien sedtesovvi, jih etihkepryövememoenehtse tjaaleldh goerehtimmiem dâhkasjehtin Ruffien 10-n biejjien 2013.

⁴ Tjoerebe lissiehtidh 2009:n vaestiedassh lij medtie naemhtie, dannasinie ov-tjielke dokumentasjovne (Vuartesjh Josefsen jih Saglie 2011, 20).

⁵ Gaaltije: SCB, åttapartivalet 2010. Almånna valen, Valundersökningen jih SCB, Demokratistatisk rapport 20, supervalåret 2014.

dle mijjeh maahteme baahtode gielesne seedteme. Joekoen dejtie mah dej geografihkeles dajvi bæjngolen årroeminie. Nuepiem gaaåvnesamme gielem telefovnen tjirrh molsedh jih dovne gaskeviermesne goerehtallemem vaestiedidh dennie gielesne maam vaajtelin.

Ij gaaaredh statistihke daatide nuhtjedh aktem siebriedahkem bæjngoelistic buerkiestidh. Statistihke vuesehte guktie almetjh- jallh daehkiem buerkiestidh, vg. daatan tjirrh oöhphehtimmiedaltesem, årromesijjiem, baalhkam, mejtie pruvres, ektiejelije jih jijnjebe (jj) vuesehte. Dihte histovrije- bihkedimmie saemijste naake orreme, mij tjjelke mubpede kapihtelisnie vuesiesåvva. “Dej minngemes tjuetie jaepieh gallesh learohkh saemien jielemen jih kultuvren bijre lohkeme, jih jijnjem daan aamhtesen bijre tjaalasovveme. Jijnjemes daestie lea kultuvreles bæjngoe-perspektijveste tjaalasovveme” (Utsi 2007, 9). Mijjese vihkeles orreme dihte joekehtimmie (analyse) dej joekehth kapihtelinie ij dam naake vaaåjnesem saemijste baaåstide baaata jallh jaårhke mij jienebelåhkoe- siebriedahke histovrijen tjirrh stealladamme. Mijjen aalkoetsiehkje lea maaje orreme perspektijvem jarkoestidh guktie abpe tijnjen pryövedh reerenassen tseegkemem maehdedh guktie guarkedh guktie saemiej jih reerenassi gaskemh orreme (Kukutai jih Walter 2015; Ledman 2015; Kovac 2010). Håhkesjem libie relevante dotkemem buektiehtamme. Jelena Porsanger (2004) tjaala dihte dotkeme edtja saemijste (aalkoealmetji) vaaåjnesen mietie, saemide dotkemem bijre gihtjedh jih dah edtjeh resultaate åadtjodh veejnedh jih dah edtjeh åadtjodh dotkemem jijnje nuhtjedh. Jis edtjeh statistihkide jih goerehtimmide politihkesne nuhtjedh, jih dam maadtose biejedh digkiedimmie jienebelåhkoe-siebriedahken jih aalkoealmetji gaskemh, dle joekoen vihkeles dah statistihkh eah Leah gukt akt baahtode (Walter jih Andersen 2013).

Kvantitatijve dotkemisnie nuepie bievnesh jarngen byjresistie veedtjedh, guktie daejtie bievneshidie oörnedh jih resultaate vuesiehtidh, jih ij Leah daerpies dam kontextuelle lahtestimmie (Curtis 2001, 31). Mijjeh utnebe dah bievnesh (daata) veeljijegoerehtimmesne lea hijven guktie dihte kontextuelle mieriem åadtjobe. Gosse bievneshidie (daatide) Saemiedigkien veeljiji- jih jienebelåhkoesiebriedahki gaskemh mohtedibie, dagkerh bievnesh mij vg. SOM- institusjovne buakteme. Ibie edtjh daejtie bievneshidie lohkedh guktie maehetebe vienhtedh jienebelåhkoesiebriedahke- hammoem

jallh dam riectes daltesem dorjeme. Ij gænnah dejtie joekehtsidie dæriesmoerine toelhkedh, menh daan beajjetjen tjovkesne digkiedidh jih aalkoetsiehkiem dehtie histovrijistie vaeltedh jih ussjedidh daate lea aalkoe digkiedidh saemiej vâåjnesen mietie jih dennie faktumesne saemieh leah aalkoealmetjh reaktaj gujmie mah leah nasjonaalemes Sveerjesne jih internasjonveles dâhkasjehteme.

Gosse barkimh dej vaestiedassi gujmie maam mijjieh bâåstide goerehtimmeste åadtjoejimh, jijnjh gyhtjelassh fahkaji, mejtie leah sjiehteles gyhtjelassh, mejtie dah almetjh mah naan saemiengiesne vaestiedamme leah gyhtjelasside guarkeme jih mejtie mijjen naan statsvitenskapelige teorijh buektiehtamme (vuartesjh vg. Smith 2009). Gosse giæhtjedibie guktie teorijem nuhtjeme dle libie dovne vuajneme tradisjovneles teorijh man gallesh veeljeme jih “våljarbeteende” ij leah bihkedimmiedaltesem jakseme guktie jeehkimh. Menh dle jeatjah faktovrh stuerebe bihkedimmiedaltesem åtneme, goh saemiengiele maahtoe maam jijnjh leereme jih dam mijjieh sosiaale integrasjonem saemien siebriedahkesne gohtjesovveme. Guktie dam buektiehtidh giæhtjedidh dle libie göökte joekehth læstoech gyhtjelasste stealladamme.⁶ Dihte mij lea nåake daejnie læstojne (indexine) lea vierhtiedimmievåarome, desnie muvhth utnieh buerebe (goh hijven saemiengiele, jallh jolle sosiaale ektiedimmie saemien siebriedahkesne) jih maam madtegåbpoe vööste ussjedidh (goh madtan saemiengiele jih onne sosiaale ektiedimmie). Daate indexe ij edtjh vierhtiedimmievåaroen mietie ussjedidh. Edtjebe buerebe pryövedh guktie dah faktovrh histovrijisnie åådtje jih reeremen segretasjonveles jih assimilasjovnepolitihke saemiej vööste (vuartesjh kapihtele 2).

Gosse statvitenskapelige teorijh vg. jarngegievlien bijre nuhtjedh, dle maahta naemhtie sjidtedh saemieh eah dagkerh baakoeh nuhtjeh jallh damtijeh. Daate dorje dihte dotkeme sjædta “mijjeh” jih “dah” – saemiej jih reeremen gaskemh. Daate dorje saemide tjompi sijse juekesuvvieh jih stadtjoeh saemiej gaskemh sjædta, desnie baakoeh jih tjilkemh saemijste ålkoeperspektijveste sjædta. Dam libie pryöveme

---

⁶ Saemien maahtoe lea giælem maam jijnjh leereme mij daej golme maahtoetsiehkieh utnieh (maahta lohkedh, soptseste jih saemiengielem guarkoe). Dennie tsiehkesne sosiaalebyjrese saemien siebriedahkesne dle gyhtjelassh mejtie damta lea saemiensiebriedahkesne jih abpe Saepmine sjiehteldahkesne. Man gellieh saemien voelph mah leah saemiedigkien veeljemelæstosne tjaaladahkesne, man gellieh saemien voelph mejnie aarkebiejjesne gaavnesjh jih mejtie saemien siebriedahkesne byjjenamme (goerehtimmiegyhtjelassh 34_1_34_2, 35, 36 jih 37 mah gâåvnesieh Appendix 2) – jollebe taalh veaksahkåbpoe ektiedimmiedomtemasse, jijnjebh saemien voelph jj.

uvtedh vg. Voenges toelhkemebyjresem diedtedh. Kaanne ibie dam buektiehtamme abpe gærjesne vuesiehtidh, menh mijjen åssjaldahke lea dejtie resultaate dijine juekedh jih dej bijre digkiedidh.

Ööhpehtimmien resultaath ledtieperspektijveste

Fierhte kapihtele daennie gærjesne tjaalasovveme naemhtie guktie maahta aktem jih aktem kapihtelem lohkedh. Fierhte kapihtele jijtjen resultaati gujmie jih digkiedimmiej gujmie, jih seamma kontextuelle bihkedimmie maahta dogh daagkh kapihtelinie årrodh. Gosse edtjebe bihkedidh dejtie vihkielommes resultaate, sijhtebe vuesiehtidh göökte vihkeles tsiehkies Saemiedægkan guktie veeljijedåemiedimmiem jih åssjalommesh Saemiedigkieveeljemasse guarkedh (Dan 2013 jaepien veeljemasse gujth). Sveerjen reeremen politihke histovrijen perspektijvesne- maam mijjies bijjiegåbpoe jeahteme- jih konstruksjovne Saemiedigkeste goh reereme jih onne byjjes mandaatigujmie jih vaeniem åadtjoeh jijtje eajhnadovvedh/ nænnoestidh.

Dihthe voestemes tsiehkies – reeremen politihke histovrijen perspektijvesne – lea vihkeles juktie daate tsiehkies tjïelkelaakan dejtie göökte faktoridie dijpesovveme guktie veeljijh dåemiedies jih dej åssjaldahkide daennie gærjesne guarkedh. Magkerh saemiengielemaahtoem utnieh jih magkeres sosiaale integrasjovnem dennie saemien siebriedahkesne utnieh. Dam maam Israel Ruong (1961, 1982) altese gærjesne gohtjesovveme “kategoriklyvning” saemijste lea reeremen politihke desnie joekehtsh dåehkie joekehth laakan laaken vööste biejesovveme, sijhten almetjh jih eah sijhten almetji vööste. Daennie sisvegen aalkovistie sijhtebe göökte vihkeles tsiehkies politihkesne vuesiehtidh (Mubpede kapihtelisnie sijhtebe buerebelaakan Saemiedigkien histovrijem jih politihkebyjresem digkiedidh). Staaten politihke lea barre båtsoem vuortasjamme, mij dorje dah jeatjah saemien jielemh vg. vijreme, vytnesjimmie jih gööleme bæjngolen dam saemien reaktasysteemem biejesovveme mij dan voestes båtsoelaakesne jaepien 1886 nænnosovvi. Daate dåehkiejuekeme saemijste staaten guektiengierts politihkelierehtimmeste, desnie aktijve rasdiskrimineringe båtsoesaemiej vööste jih tjïelke assimilasjovnepolitihke saemide mah eah båtsoesne. Daate dorjeme joekehth dåehkieh dennie saemien siebriedahkesne guktie tradisjovneles jielemh giehtelidh jih guktie gielem jih kultuvrem vaarjelidh.

Daah göökte tsiehkies – saemiengielemaah toe jih sosiaale ektiedimmie saemien siebriedahkesne – vg. jolle bihkedimmie-aarvoe man jijnjesh gielem vedtieh jih leah vierhtieh Saemiedigkien veeljemasse (vuartesjh kapih tele 5). Tradisjovneles bihkedimmievuekieh gusnie vg sosiaale- ekonomijen vierhtieh goh ööhpehtimmie jih baalhkah maahta bihkedidh man galesh mah gielem vedtieh. Dan ij naan stoeerre bihkedimmie-aarvoe. Sagke buerebe dah vijhte jeatjah faktovrh, maam mijjiesh indikatovrh sosiaale ektiedimmie saemien siebriedahkesne gohtjesovveme. Jijnjebh mah gielem vedtieh jis ektiedimmiem saemien byjresinie jih abpe Saepmine demtieh (daesnie 68 % jih 69 % veljijste gielem vedtin jih 38 % jih 44% veljijste svååreme eah ektiedimmiem saemien byjresinie demtieh), saemiej gujmie gaavnesjeh jih jijnjemes dej voelpijste dennie saemiedigkien veeljemelæstosne (daennie 72 % jih 67 % jih 38 % jih 44% svååreme eah jeatjah saemiejgujmie gaavnesjh jallh eah naan saemien voelph utnieh) jih saemien byjresinie byjjenamme (daesnie 64 % gielem vadteme jih 45 % svååreme eah saemien byjjenimmiem åtneme). Seamma resultaath saemien gielemah toosne: 72 % mah svååreme hijven laakan saemiestieh jih 43% svååreme ånnetje maeh tieh jallh eah saemiestieh. Jeatjah sjieke aaj gååvnese mennie galesh gielem vadteme lea vg. mij statvitenskapelige teorijebinh temisnie gohtjesåvva vaajnoebih kedimmieh, mah iedtjh saemien politihkeste utnieh jih jis leah repretatijveles jih nuepiem utnieh Saemiendigkien lihtsegidie dijpedh.

Maahtoem naan saemiengieline jih sosiaale ektiedimmie vihkeles guktie krirrien veeljiesh tjåanghkan biejesovvedh – sagke buerebe goh dah jeatjah tradisjovneles bihkedimmiemodellh- menh sagke vihkielåbpoe krirrieveeljemem bihkedidh lea joekehth åssjalommesinie (vuartesjh kap.6). Daah joekehth vuesehte “kategorijeklyvningen” saemiej gaskemh. Göökte dejstie golme politihkeles aamhtesegyhtjelassijste gusnie joekehts åssjalommesh mij stööremes bihkedimmie-aarvoem utni, lea guktie veeljijh krirrieveeljin jih gyhtjelassh saemiej bijre mah eah sijhtine, edtjiesh seamma reaktah utnedh vijredh jih gööledh goh sijhten lihtsegidie, jih mejtie sijhtieh edtjiesh stuerebe reerenassem utnedh. Dihte gåålmede politihke gyhtjelasse gusnie tjielkehkommes buerkeste guktie veeljijh krirrieveeljeme lea dihte mij sæjhta ILO- konvensjovnem 169-n dåkasjehtedh. Daennie gyhtelassesne medtie 50% Vijreme jih göölemekrirrien veljijste jiehtieh lea hijven jallh joekeen hijven raeriestimmie, mejnie maeh tebe mohtedidh, 98,95 jih 98 % Min Geaidnus, Sámiid Riikkabellodats jih Gouvssonåstis veeljijstie dam tuhtjiesh. Vuovdegas (87%),

Laantekrirrie Svïenske saemïeh (83%) jih Saemïeh (82%) aaj tuhtjïeh daate hijven raerïestïmmïe, jih gaajhkh krïrïjste dle 77% veeljïjïstïe tuhtjïeh daate hijven jallh joekoen hijven raerïestïmmïe.⁷ (8). Daehtïe perspektïjveste daate ööhpehtïmmïe vuesehte dah politïhkeles krïrïeh joeketh dâehkïeh siebriedahkesne utnïeh, gusnïe lehkïe veeljïjedâehkëste tjïelke âssjalommesh utnïeh dej joeketh politïhkeles gyhtjelassïne utnïeh.

Daate politïhkeles joekethse tjïelke sjædta gosse lohkebe guktïe dïhte veeljïjedâehkïe joeketh aamhtesïnïe jih guktïe daah aamhtesegyhtjelassh veeljïjh perspektïjvïne tjâanghkan gævnsjesje (vuartesjh kap 7). Dïhte Sveerjen politïhke jih “kategorïklyningen” tsïehkïe saemïjste lea jarngesne guktïe saemïen politïhke bigkesâvva, jih tjïelkehkâbpoe sjædta jis veeljïjïgujmïe Nöörjen bielesne mohtedïbie, desnïe dïhte Nöörjen staaten politïhke jeatjhlaakan vâájnoe jih dah joekethsh maaje ij gâávneshe (vuartesjh kap 13).⁸ Jïjtjhnænnoestïmmïe Nöörjesne lea joekeths veeljïmedâehkesne, menh ij leah naemhtïe daennïe bielesne. Joekethïmmïe vuesehte politïhkeles joeketh dennïe Sveerjen veeljïjedâehkesne, dovne vuesehte dïhte saemïen veeljïjedâehkïe tuhtji Saemïedïgkïen reerenasse byöroe styngkesovvedh, mijjïeh guarkeme jïjtjhnænnoestïmmïe vïhkeles gyhtjelasse veeljïjedâehkesne. Tjïelke joekethse saemïen siebriedahken jih svïenske staaten gaskemh, joekoen dej gyhtjelassïne gusnïe edtjïeh dejtïe tradïsjovneles jïeliemïdïe jih dam saemïen kultuvrem vaarjelïdh. Seamma æjkïen joekethsh gâávnesë veeljïjï gaskemh guktïe dïhte jïjtjhnænnoestïmmïe byöroe årrodh. Vg. guktïe jïjtjhnænnoestïmmïe edtja implementadïdh jih gyhtjelassïne magkeres reerenassem Saemïedïgkïe byöroe nænnoestïdh. Veanhtoeeveljïeme mij veeljïjïdïe stuvrïeh magkeres krïrïem veeljïeh lea akte demokratïhkeles âssjaldahke – jih daesnïe hijven gâarede saemïedïgkïeveeljïemïne – menh jis dah joekethsh mah trumpïesovveme stöerre sjïdtïeh, dle dïhte “kategorïjeklyvninge” Saemïedïgkïem heerrede svïenske staaten politïhkem haestedh jïjtjhnænnoestïmmïem evtïedïdh maam veeljïjedâehkïe âtna vïhkielommes.

---

⁷ Dan vaenesh veeljïjh Albmutsëste guktïe maehthe goerhtïmmesne meatan utnedh guktïe vïhtïes statïhken resultaath buektïehtïdh.

⁸ Vïhkeles daesnïe mïerhkesjïdh ij Saemïedïgkïe bâatsoem Nöörjen bielesne gïetedalleme

Dihthe mubpie mierietsiehkje Saemiedigkesne mij lea vihkeles resultaatide dennie goerehtimmesne lea staaten politihke bätije biejjide. Saemiedigkie lea akte reereme regeringen nuelesne jih vaenie jallh ij naan nænnoestimmieerenassem utnieh dej joekehth vihkeles gyhtjelassine siebriedahkesne (vuartesjh kap 3, abpe Saemiedigkien formelle mandaate jih barkoeh). Veeljijegiehtjedimmie vuesehte Saemiedigkien veeljijh eah öövre dam folkvalda orgaanem jaehkieh. Barre 16 % naa hijven jallh joekoen hijven jahkoem dejtie utnieh. Seamamma aejkien madtegeelaakan Saemiedigkien politihkeridie jaehkieh. Barre fierhte vijhtede veeljije joekoen hijven dejtie jaehkieh, jih vaenebe goh fierhte gåalmede utnieh Saemiedigkie hijven- laakan berkje h jallh hijven funksjovnevuekiem utnieh, læjhkan mejtie dej rolle goh administratijven reereme (30% lea madtjeles jallh joekoen madtjeles) jallh dennie rollesne goh folkvald orgaane (28%). Vaenebh veeljijh voestes veeljemistie jaepien 1993 sjidteme, 71 prosenteste 54 prosentese veeljemisnie jaepien 2013. Daah taalh vuesehte Saemiedigkien maadtege legitimateetem veeljisnie utnieh. Mijjeh tjoerebe dam legitimateetegyhtjelassem toelhkestidh guktie Saemiedigkien institusjovneles konstruksjovne jih dej ånehks formelle mandaate.

Demokratijeteorijesne provhkebe jiehtedh gaajhkesh mah gukt akt politihkeste dijpesuvvieh edtjeh aaj nuepiem åadtjodh nænnoestimmesne meatan årrodh (nuepiem gielem vedtedh). Jis vaenesh gielem vedtieh veeljemisnie gusnie gaajhkh dovnes dijpesuvvieh mij dihte folkvalde orgaane nænnoestamme, maehetebe naemhtie guarkedh eah dah dam demokratihkeles systeemem jaehkieh (kap 5). Daate åssjaldahke ij öövre sjiehtie Saemiedigkien veeljemasse: jis dah nænnoestimmie Saemiedigkesne leah barre naan gyhtjelassh – jih Saemiedigkien ij naan nænnoestimmieerenasse utnieh dej vihkeles gyhtjelassine siebriedahkesne – dle ij leah rovnege dan vaenesh veeljijh. Mannasinie gielem vedtedh jis Saemiedigkien ij naan reerenasse gyhtjelassine mah leah vihkeles? Jallh jis ussjedibie Saemiedigkie staaten såelie? Gosse dah mah idtjin gielem vedtieh veeljemisnie jaepien 2013, bihkedin mannasinie idtjin sijhtie gielem vedtedh, dannasinie tuhtjeh Saemiedigkie lea reerenassegaptah.

Daam nænnoestimmie maehetebe toelhkestidh goh akte proteste Saemiedigkien konstruksjovneste goh reereme jih Sveerjen staate nænnoestimmieerenassem politihkeles gyhtjelassine åtna. Seamamma aejkien maehetebe guarkedh veeljijh hujnestieh

Saemiedigkien barkojste: Saemiedigkien ij naan formelle maahtoem utnieh reeredh dej gyhtjelassine mah dah veeljih utnieh vihkielommes. Diihte vuelegs jahkoe lea n aake jih veeljijed aehkiem skilkie. Vg. Krirrieveeljeme jih domtenasse Saepmesne (kap 9). Dah veeljih hujnestieh Saemiedigkien barkoste goh folkvald orgaane, menh utnieh aaj Saemiedigkien barkoeh goh reereme lea n aake. Institusjovne n aake karakterh  adtje jih dah veeljih tuhtjeh n aake barkoem dorje dej gyhtjelassine gusnie n annoestimmireerenassem utnieh. B ata s an aaj daestie guktie Saemiedigkie bigkesovveme goh reereme jih dej onne mandaate. Daate teoriye daehtie faktumeste styngkes vva dah jienebel ahkoe Saemiedigkien veeljijistie sijhtieh Saemiedigkien reerenassem vihkeles gyhtjelassine styngkedh. Jih dihte mij lea eadtjohk bpoe daesnie lea daate seamma mejtie dah veeljih jijnjem jallh vaeniem Saemiedigkiem jaehkieh (kap 10). Daestie perspektijveste gosse eah  ovvre jaahkoem Saemiedigkese utnieh maehetebe “institusjovneles vanmaktine” g htjodh, goh daennie tsiehkesne veeljiji vaartoeh maam Saemiedigkie edtja darjodh ij sjiehtieh institusjovnen mandaatine jih nuepiej gujmie. Jis Saemiedigkien veeljih daajedieh folkevald orgaanen reerenasse lea  enehks jih ij maam utnieh jiehtedh dej gyhtjelassine Saemien siebriedahkesne – maam mijjen goerehtimmeste b ata, mahta “institusjovneles vanmakte” sj dtedh. Guktie madtjeles institusjovnele  arrodh mij ij luhpiedieh maam d ajvoehtamme juktie dej institusjovneles bigkeme jih onne mandaate lea rovnege veeljijidie. Jis dam vijriedibie, Saemiedigkien reerenasse lea regjeringen nuelesne jih dan gaavhtan ov-tj elke j jtjhdomtenassem goh representatijve orgaane, dle daate dorje veeljih eah gukt akt Saemiedigkiem lahtestieh. Jis mohtedibie N orjine (vuartesjh kap 13) dle tj elke sj dta onne jaahkoeh Saemiedigkese. Daam tsiehkiem ibie maehtieh oktegemse vuartasjidh, menh mohtedidh dejnie madtege legitimiteeteine Sveerjen nasjovneles politihke  atna saemiej veeljijed aehkeste.

Saemiedigkien onne mandaate dorje dej politihkeles krirriej gaskemh joekoen relasjovne sj dta jih dej folkvalde politihkeri gaskemh akten bielesne jih dej veeljih gaskemh mubpien bielesne. Dam maehetebe goerehtimmien tjirrh dehtie aamhtesepolitihkeles sisvegistie dej saemiedigkiekrirriej programmen tjirrh vuesiehtidh mij r hpesovvi jaepien 1993 (vuartesjh kap 3). Krirriej programmene dle tj elke kontinueete boelhkeste boelhkese g avnese, magkerh gyhtjelassh mah vihkeles orreme- dihte giele, skuvle/ ohpehtimmie, kultuvre, b atsoe, saemiej reakta

eatnamidie jih tjaatsan, jih seamma reaktah gaajhkh saemide, læjhkan mejtie sjïere joekehts krirriej gaskemsh, magkerh dej vihkielommes gyhtjelassh. Muvhth gyhtjelassine dle Saemiedigkien reerenassesne, menh ij nænnoestimmieereenassem utnieh. Dïhte vihkielommes gyhtjelasse aalkoeraejeste (veeljemistie jaepien 1993) lea saemiej reakta eatnamidie jih tjaatsan, jih dovne aaj gyhtjelassh ovjuvri, ledtievijremen, jïenemehaevtie- industrijen jih biegefaamoen bijre. Gaajhkh politihkeles krirriej siemes dah saemiej reakta eatnamidie jih tjaatsan tjuerieh styngkesovvedh, seamma eatnemen vierhtieh tjuerieh saemijste vaaksjesovvedh. Daennie gyhtjelassesne Saemiedigkie nænnoestimmieereenassegapth. Dah krirrieh programmh veeljïeh Saemiedigkien daan beajjetjen mandaatine, menh ij formelle nænnoestimmieereenassem utnieh mij dorje Saemiedigkie ij buektieh maam gænnah daesnie nænnoestidh. Minngemes raajan daate dorje veeljïjh eah Saemiedigkiem, krirride jih dejtie folkvalde lihtsegidie jaehkieh.

Veeljjegoerehtimmie vuesehte vg. gujnh sijhtieh Saemiedigkien reerenassem gaajhkh politihkeles gyhtjelassine bueriedidh jih Saemiedigkie edtja healsoem jih hãksoem, noeride jih seammavierhtegem prioriteeradidh. Guktie daejtie joekehtsidie guarkedh. Daah joekehtsh maahta bihkedidh gujni jih kaarri åssjaldahkh. Mejtie lea naemhtie gujnh saemien siebriedahkesne – goh jeatjah siebriedahkine- dam stööremes healsoe jih hãksoe diëdtem guedtieh, mejtie dah aamhtesh vihkielåbpoe gujnide. Gujnh maehtieh diskrimineringem aarkebiejjesne damtedh, joekoen healsoe jih hãksosne. Sagke jïjnjebe goh dah kaarrh maehtieh damtedh. Saemiedigkie goh institusjovne ij gujnide faelieh daej gyhtjelassi gujmie barkedh. Dellie gujni perspektijveste tjielke sjædta ij gåaredh seammavierhtegem buektiehtidh gosse dah stöerre nænnoestimmie mah almetji aarkebiejjien bijre eah naan politihke-mandaatem utnieh.

Minngiegeatjan edtjebe daesnie neebnedh göökte jeatjah mierietsiehkïeh Saemiedægkan, mah Leah vihkeles dan ööhpehtæmman. Dïhte voestemes lea guktie dah krirrieh berkïeh orre lihtsegh veeljemelæstojde buektiehtidh, jih guktie læstojde minngiegeatjan biejesuvvieh (vuartesjh kap 4). Daate ööhpehtimmie vuesehte krirriej barkoeh orre lihtsegh gaavnedh lea gaahpode. Magkerh rollam dah krirriej dennie politihkesysteemesne utnieh, Leah man jïjnjem däärjeginie åådtjeme, mij regjeringe jarkoestimmieprievesne Saemiedægkan sedtesåvva (vuartesjh kap 3). Beetnegh

fååtsieh guktie maehtieh plenumstjåanghkoer gaskemh saemien siebriedahkine/saemien siebriedahken vuestie barkedh, jih orre lihtsegh gaavnedh jih aaj krirriepolitihkeles barkedh jih krirrieorganisasjovnh stealladidh, mij mahta sagke stuerebe joekehtse krirriej jih veelji gaskemh sjidtedh.

Dihte mubpie tsiehkje Saemiedigkien bijre goh folkvald saemien representatijve orgaane jih guktie edtja demokratihke juhtedh, dle vihkeles byjjes tjiehtjele gååvnese gusnie veeljijh nuepiem utnieh jiehtedh maam sijhtieh jih nuepiem digkiedidh. Veeljemedemokratiesne gusnie gahtjedimmie dej krirriej gaskemh dorje veeljijh nuepiem utnieh bievnese- veeljemh darjodh. Mejnje dah politihke krirriej berkieh jih magkeres krirrie lea. Mij lea vihkeles daennje byjjes tjiehtjelinie meedijistie dorjesåvva- lea gaskese veeljijh jih dah mah leah veeljesovveme gaskemh. Guktie dah vihkeles gyhtjelassh saemien siebriedahkesne meedijisnie digkiesuvvieh, jih magkerh bievnesh dah veeljijh maehtieh daej byjjes kanaali tjirrh lohkedh lea vihkeles. Daennje gærjesne meedijerolle jarngesne, man jijnjem veeljemen bijre tjaelieh. Libie dovne public- service-meedijem jih meedijem giehtjedamme. Dennje kapihtelisnie libie Public servicem giehtjedamme – SVT Saepmiem, SR Saemie-raadijovem jih SVT/SR webbebieljem, sametingsvalet.se – daah meedijh hijven vaaksjomem saemiedigkieveeljemistie utni: jijnjh aamhtesh utnin, veeljemen bijre joekehth digkiedimmesne jih jijnjh vååjnoeh (vuartesjh kap 11). Ånnetji jeatjh laakan ööhpehtimmesne daan beajjetjen nasjonaalijste jih lokaale presseste, jih Saemieplaereste (vuartesjh kap 12). Daate giehtjedimmie vuesehte nasjonaale meedije ij saemiedigkieveeljemen bijre tjaelieh, lokaale plaerieh lea kraehpies guktie saemien byjjes gievljem/ dajvem buektiehtidh, mearan Saemieplaerie jijnjem veeljemen bijre tjaleme jih lea guedtijje saemien byjjestje. Seamma aejkien gyhtjelassh åadtjoe guktie dihte byjjes tjiehtjele edtja vååjnedh. Veeljijh tuhtjeh tv:e lea dihte vihkielommes meedijegaaltije bievnese- raadijove, sametingsvalet. se jih Saemieplaerie- seamma aejkien tv:e sagke madtegåbpoe veeljemem vaaksjoejin. Akte jeatja gaaltije veeljijidie veeljemen åvtelen lea voelpi gujmie, fuelhkine digkiedidh jih krirrieprogramme. Daate vuesehte dihte byjjes gaskestalleme jijnjemes lea meedijetjietjelen bæjngolen. Jis lea naemhtie dle mahta sjidtedh stoerre joekehth veeljijh gaskemh mah stoerre integrasjovne saemien byjresnie jih veeljijh mah eah saemien byjresnie, vg. politihke iedtjh jih mahtoe krirriej bijre joekehth gyhtjelassine.

Gærjan disposisjovne

Gærja guelmien juekesovvmee. Giehtjedimmien aalkosne muvth mierietsiehkieh Saemiedigkesne. Mubpede kapihtelisnie (Patrik Lantto jih Ulf Mörenkenstam) buerkiestijægan dam histovrijen kontextem guktie Saemiedigkie sjidti jih guktie lea daan biejjien. Kapihtelen 150 jaepien perspektijve dovne staaten politihke jih dihte saemien politihken mobliseringe. Gåalmede kapihtelisnie (Anna-Maria Fjellstrøm, Maria Knobloch, Ulf Mörkenstam jih Ragnhild Nilsson) Saemiendigkien formelle mandaatem bihkedieh jih Saemiedigkien veeljemesysteemem guvviedieh. Seamma aejkien åenehks bihkedimmie krirriesysteemeste mij lea evtiedamme jih mij lea stinkes: krirrijste mah mandaatem veeljemisnie jaepien 2013 utnieh, leah gaajkhk krirriej (mijnuse akte) veeljemisnie orreme daan raejeste Saemiedigkie rihpesovvi jaepien 1993. Njealjede kapihtelisnie (Anna-Maria Fjellstrøm) buerkeste guktie krirrieh dej sjisjnjelh- barkoeh öörnesovveme guktie edtjeh almetjidie nomineeradidh mah minngemes raajan edtjeh kandideeradidh jih kaanne lihtseginie jallh sæjjasadtjine Saemiedigkesne sjidtedh. Kapihtele orreje giehtjedimmie guktie kandidaath, lihtsegh jih sæjjasadtjh kollektijve daltesinie leah representatijve veeljijidie, mejtie leah gujnh jallh kaarrh, man båeries jih gubpede.

Gærjan mubpede bieliestuhtje lea dej dåemiedimmieh jih dej åssjalommesh jarngesne. Vijhtede kapihtelisnie (Stefan Dahlberg jih Ulf Mörenkenstam) digkiedægan man gallesh gielem vedtieh jih govhtede kapihtelisnie (Stefan Dahlberg jih Ulf Mörkenstam) joekehtehte krirriej veeljijidie jih veeljiji krirrieveeljeme. Dihte bætije kapihtele, tjijhtjede kapihtele (Ragnhild Nilsson, Ulf Mörkenstam jih Richard Svensson) joekehtimmiem politihke joekehtsidie dennie saemien veeljijidie joekehtieh. Gaektsede kapihtelisnie (Ragnhild Nilsson, Maria Jansson jih Stefan Dahlberg) giehtjedamme man vihkeles lea mejtie lea gujne jallh kaarre Saemiedigkieveeljemisnie. Politihkeles jaahkoe veeljiji gaskemh lea jarngesne dej göökte bætije kapihtelinie, politihke jaahkoe åktsede kapihtelisnie (Sören Holmberg) jih sosiaale jaahkoe låhkede kapihtelisnie (Ragnhild Nilsson jih Tommy Möller).

Dennie gåalmede stuhtjesne göökte nueliekapihtelh gusnie digkiedibie magkeres rolle meedijen Saemiedigkieveeljemisnie. Luhkievoestede kapihtelisnie (Eli Skogerbø jih

Emma Sjøenden Vestli) public servicem giehtjedigan: SVT Saepmiem, SR Saemie-raadijovem jih sameradion.se. Luhkiemåbpeden kapihtelisnie (Andreas Gottardis) vuartesje man jijnjem tjaalasávva daan beajjetjen nasjonaale jih lokaale meedijisnie, jih aaj Saemieplaeresne.

Minngemosth, luhkiegålmede kapihtelisnie (Ulf Mörkenstam , Stefan Dahlberg, Johannes Bergh jih Jo Saglie) Sveerjen veeljijegiehtjedimmiem 2013 perspektijvese biejieh mohtedimmine Saemiedigkieveeljeminiem Nöörjesne seamma jaepien. Kapihtelen golme åejvietsiehkies: Man gallesh gielem vadteme, politihke joekehtsh jih legitimizeete.

Minngiebaakoe: Politihkeles haestemh daan beajjetjen Saemiedægkan

Veeljemegoerehtimmie jih dej resultaath vuesehte Saemiedigkien jijnjh stoorre haestemh jih mijjies sijhtebe göökte haestemh vuesiehtidh, dihte voestes magkeres gaskese svïenske staatine jih akte saemien siebriedahken sjsjnjelsh. Dihte voestes dåeriesmoere mijjies vuejnebe, lea guktie dihte saemien reakta jijtjhnænnoestimmie politihken lierehtimmesne ij leah tjielke. Daate dorjeme ij leah tjielke magkeres rolle Saemiedigkie edtja utnedh guktie saemieh edtjies maehdedh dej reaktam krievdedh, læjhkan mejtie dihte saemien veeljijedåehkie jih dah politihken kirrieh leah siemes Saemiedigkien jijtjhnænnoestimmie lea vihkeles/ jarmgesne. Daate tjåanghkan gævnjesje dejnie mubpien vâaroeminie maam stoorre aarvoem åtna guktie veeljijh dåemiedieh jih dej åssjalommes, Saemiedigkien byjjes barkoeh jih mandaate. Veeljijh tuhtjies Saemiedigkien byjjes- reekteles stilleme jih barkoeh haesteme sjædta guktie buektiehtidh jijtjhnænnoestimmie krievdedh jih evtiedidh. Mij ööhpehtimmien resultaatieste båata, dle lea daerpies Saemiedigkien barkoem giehtjedidh, jih dam tjoerebe seamma aejkien darjodh guktie saemiej reaktide jijtjhnænnoestimmiese tjielkedidh. Ij gåaredh Saemiedigkien organisasjovnem jih barkojde oktegims digkiedidh guktie Sveerjen staaten politihke tjuara dejtie saemien gyhtjelasside hammoedidh. Daennie digkiedimmesne saemieh – jih Saemiedigkie goh representatijve orgaane – tjuerieh seamma jijnjem meatan årrodh politihkem hammoedidh. Dam reakta jijtjhnænnoestimmie krievsesávva (Vuortesjh Åhrèn 2016).

Dihthe sjsijnjelh haesteme aalkoetsiehkiem átna dennie mubpene mieresne, Saemiedigkie goh folkvald orgaane: “kategoriklyning”. Desnie gusnie giengeles raejkieh (vigkie) dennie saemien siebriedahkesne jih daah joekehth tjoepersh Saemiedigkesne aaj stealladieh. Daate dorje geerve sjædta jih kaanne ij gåaredh gænnah krïevelassh Saemiedægkan hammoedidh, maam siemes laakan nænnoestieh. Sveerjen vihkielommes argumeente Saemiedigkiem rihpestidh lea guktie aktem “enhetlig samisk företrädarem” åadtjodh, guktie edtji viehkiehtidh “enhetlig [statlig] samisk politihkem” åadtjodh (SOU 1989:41, 150, 149). Jis ironijeles- laakan daase vuartasjibie dle dah historihke joekehth joekehtimmieh jih mah trumpiesovveme maahta argumente staatese årrodh Saemiedigkien mandaatem orrestehtedh jih staaten politihken *status quo:ine* jærhkedh, guktie vuesiehtidh stadtjoeh saemien siebriedahkesne. Jih aalkoealmetjesiebriedahke skåltoem dellie åadtjoeh jih ij dan staaten politihkese mij aalkoeraejeste daejtie joekehtidie stealladin (vuartesjh Josefson, Mörkenstam, Nilsson 2016, 32). Guktie veeljijedåehkie – dle Saemiedigkien reerenassem styngkedh, dle Saemiedigkie, dej krirrieh folkvalda lihtsegi gujmie vuekieh/strategijh gaavnedh guktie dej veeljijedåehkiem vaarlidh. Saemiedigkie ij leah annje dam buektiehtamme, juktie eah dah veeljijh öovre jijtsh institusjovnem jaehkieh.

Minngemosth lea gaajh vihkeles jiehtedh göökte dâhkasjadteme almetjedåehkieh Sveerjesne – saemieh jih gööllh- jih gåabpatjahkh dâehkieh internasjonaaalen reaktan mietie reaktam jïjtjhnænnoestimmie utnedh. Dennie Sveerjen reeremehammon portaaleparagraafesne tjåådtje: “Gaajhkh byjjes reerenasse Sveerjesne almetjistie båata [all offentlig makt i Sverige utgår från folket]” (SFS 1974:152, kap 1, § 1). Guktie daam saemide guarkedh? Jih magkeres byjjesstilleme edtja Saemiedigkie utnedh, jis dihte byjjes reerenasse saemijste båata?